

Tradicionalno vezena zavesa lahko krasi tudi novejša okna.
Foto: Marija Križnik, Ljubno ob Savinji, 22. 5. 2011

Dr. Marija Makarovič na odprtju razstave v Fašunovi hiši.
Foto: Arhiv Zavoda Savinja, Ljubno ob Savinji, 19. 5. 2012

SKUPINA VEZILJ BELI VEZ

Na poti k desetletnici delovanja

Z izrazom vezenina označujemo okras podlage, najpogostejše tkanine, izdelan z iglo in vezilno nitjo. Danes poznamo nekatere izjemno dragocene srednjeveške vezenine, ki so bile tedaj dostopne le cerkvenim in posvetnim vladarjem. Še stoletja po tem so vezli predvsem v samostanih in veziljskih cehih, posamezne vezene kose pa so izdelovale tudi plemkinje in meščanke. V baroku se je močno uveljavilo vezenje moških in ženskih posvetnih oblačil, predvsem oblačil najvišjih družbenih plasti, razširila pa se je tudi raba vezenin v meščanski in plemiški stanovanjski opremi. V tem času se na Slovenskem razširjene vezenine niso bistveno razlikovale od vezenin v drugih delih Evrope, in sicer zaradi že tedaj razvite meddeželne trgovine in veziljskih vzorčnih knjig, ki so se širile od 16. stoletja ter so bile podlaga vezenskemu okrasju, ki je nastajalo na Slovenskem.

Od srede 19. stoletja je pomen vezenin upadel zaradi širjenja vzorčnih industrijskih tkanin, hkrati pa je zaradi zvišanja življenjskega standarda vezeninsko okrasje postajalo precej pogosta sestavina oblačilne in stanovanjske opreme kmečkega prebivalstva. Spoznavanje ročnega vezenja se je med kmečko prebivalstvo močno širilo po letu 1869 z obveznim šolanjem in postalo izjemno razširjeno v času med obema svetovnima vojnama, ko so se na podlagi nekdanjih vezenin in tedanjih predstav o narodnem razvile vezenine posebne vrste – imenovane tudi »narodne vezenine«.

Vezenine, ki jih zaradi izdelovalk, ki prihajajo iz Zgornje Savinjske doline, ne imenujemo »narodne«, temveč »zgornjesavinjske«, predstavljajo ustvarjalnost, ki se ob upoštevanju sodobnosti razvija na podlagi lokalne tradicije. Devet let mineva, odkar so se dekleta in žene začele srečevati na Kosovi domačiji v Varpolju pri sedaj že pokojni Zalki Rakun, z namenom, da bi se v svojem prostem času posvetile prav posebnemu, žlahtnemu in nekdanj v višjih družbenih krogih čislani ročnemu delu –

vezenju. Zalka Rakun je bila v našem okolju pobudnica, ki je uspela združiti ljubitelje lepe vezenine in nas začela učiti posebne veziljske tehnike – rišeljca – ki je ime dobila po francoskem kardinalu, rojenem v drugi polovici 16. stoletja. Njen temeljni namen je bil, da se ob druženju, ki je vedno dobra podlaga ljubiteljskemu kulturnemu delovanju, razvije ustrezen odnos do vezenin kot pomembne prvine slovenske kulturne dediščine, hkrati pa, da se ohranijo in obudijo tehnična znanja, potrebna za izdelavo kakovostne tovrstne vezenine.

Žal nas je Zalka Rakun po hudi bolezni mnogo prezgodaj zapustila, njena velika želja, izrečena ne dolgo pred smrtjo, da bi njeno delo nadaljevali, se je uresničila. Leta 2006 sem na njeno prošnjo prevzela vodenje krožka ter dekleta in žene vodila do novih znanj, prek njih pa do izdelkov, ki bodisi ostajajo v domovih izdelovalk ali pa dobivajo novo mesto v domovih ljudi, ki znajo spoštovati tkanine, v katere je izurjena roka s šivanko uvezla nit, da bi bil izdelek, ki krasi človekovo okolje, videti lepši.

Izdelke, ki so nastajali, smo začele postopoma prikazovati na razstavah. Leta 2004 smo pripravile prvo razstavo v Kosovi hiši v Varpolju, od tod tudi naš prvotni naziv Varpoljske vezilje. Zanimanje za to obliko vezenja je bilo iz leta v leto večje in skupini se je pridružilo še več žena in deklet. Prvih pet razstav smo pripravile v stari Kosovi hiši v Varpolju, pozneje pa smo razstavljale tudi drugje. Poudariti velja, da so prav stare kmečke hiše tiste, ki dajo razstavljenim izdelkom še poseben čar in lepoto, hkrati pa se je treba zavedati, da se izjemno lepo podajo tudi opremi nove, moderne hiše, le vzorci morajo biti izbrani okolju primerno. V letih 2009 do vključno 2011 smo razstavljale v stari Fašunovi hiši na Ljubnem ob Savinji. V letu 2010 smo na različnih prtičkih prikazale izdelke, izvezene v tehniki ažur, v letu 2011 pa so bile na ogled tudi stare vezenine, ki so se ohranile v Petkovi hiši na Ljubnem ob Savinji. Prav te vezenine so dokaz, da gre

* Marija Križnik, ekonomski tehnik, vodja in mentorica skupine Beli vez. 3333 Ljubno ob Savinji, Okonina 45a, E-naslov: bozo.kriznik@gmail.com

naše delo v smer ohranjanja prvin kulturne dediščine ter na tej podlagi za hkratno razvijanja novega. To smo dokazale tudi leta 2009, ko smo z našimi izdelki sodelovale na 1. mednarodnem festivalu vezenin v Rdeči dvorani v Velenju ter prejele prvo nagrado za najlepše urejen razstavni kotiček. Novembra 2011 smo na povabilo Farnega kulturnega društva Koroška Bela z Gorenjske v njihovem kulturnem domu razstavile svoje belo vezene izdelke. Preko 500 obiskovalcev so naši izdelki zares navdušili, kar je razvidno tudi iz knjige vtisov. Vezenje se v zadnjih letih sicer vse bolj uveljavlja po celi Sloveniji, vendar ni veliko skupin, ki bi ohranjale izključno tehniko belega veza, ki je za Slovence kot narod zgodovinsko izjemno dragocen.

Pri vezanju je treba biti natančen in potrpežljiv. Šele po urah in urah dela vezilja pridobi občutek za natančno izdelavo. Pri tehniki rišelj mora biti posebne pozornosti deležno izrezovanje luknjic, kjer se lahko samo z enim napačnim rezom povsem uniči izdelek. Skrbno je treba odstraniti vse odvečne nitke, kar je zelo pomembno za končni videz izdelka. Ob tem sta pomembna pravilno pranje izdelkov in njihovo likanje. In ne nazadnje so ti izdelki v obliki različnih robčkov, namiznih prtčkov, predpasnikov, perila, oblačil, zaves in drugega lahko zelo dragoceno darilo ob različnih slovesnostih. Kar nekaj naših vezilj je za svoje izdelke že pridobilo certifikat, ki ga podeljuje Obrtno-podjetniška

zbornica Slovenije, to pa je tudi eden od razlogov, da smo iz leta v leto bolj dejavne.

Razstave in druge aktivnosti so bile še posebej opazne v letu 2012, ko smo poleg že tradicionalne majske razstave v stari Fašunovi hiši na Ljubnem ob Savinji pripravile še dve manjši razstavi v istih prostorih, še zlasti pa nam je pomembno, da smo uspele izdati knjigo *Bele vezene Zgornje Savinjske doline*, v kateri smo prek fotografskega objektiv predstavitve izdelke več kot 30 članic našega društva. Odprtja razstave se je udeležila tudi etnologinja, dr. Marija Makarovič, ki je med drugim raziskovala tudi oblačilno kulturo v Zgornji Savinjski dolini. Julija 2012 smo slovesno odprli prenovljene zgornje prostore Fašunove hiše in se ob tej priložnosti spet predstavile s svojimi izdelki.

Delo nadaljujemo tudi v jeseni letošnjega leta. Pripravljamo se na mednarodni festival vezanja, ki bo meseca novembra v Velenju, in na praznovanje 10-letnice delovanja, ki jo bomo z razstavno in drugo dejavnostjo obeležile leta 2013. Ob tem je moja osebna želja le ena, in sicer, da bi se ta enkratni način vezanja v naši dolini ohranjal še naprej; čim dlje časa in čim bolj dejavno. In upam si zapisati, da ta želja ni le moja, temveč da bi se pod njo s ponosom podpisali tudi mnogi drugi, ki jim je mar za našo preteklost in prihodnost.

DRUGI MEDNARODNI FESTIVAL VEZENJA V VELENJU

Univerza za tretje življenjsko obdobje, ki ji predseduje Marija Vrtačnik, je skupaj z Muzejem Velenje od 9. do 11. novembra 2012 v Rdeči dvorani v Velenju organizirala 2. mednarodni festival vezanja. Prvi je potekal pred dvema letoma na istem mestu. Javni zavod Festival Velenje je v povabilu na dogodka povzel misli Janeza Bogataja, zapisane v knjigi *Mojstrovine Slovenije*, med drugim tudi, da so rokodelski izdelki

del in izraz tradicije, bogate kulturne dediščine, so živa izročila in materializirani izraz ustvarjalnega duha, zato so vredne spoštovanja sedanjih in bodočih rodov. /.../ [R] azvili [so se] različni načini in tehnike, glede na osnovno gradivo, načine vezanja, kot tudi glede namena uporabnosti. Vezenje s cvetličnimi motivi se danes spet uveljavlja in je pogosta oprema kmetij, tudi v zvezi z morebitno turistično dejavnostjo. Vezene pa niso in ne bogatijo samo vsakdanjika in praznika, temveč notranje bogatijo osebe, ki opravljajo to ustvarjalno rokodelsko dejavnost (internetni vir).

Zapisano se je odrazilo tudi na festivalu. Na njem so bile ob zanimivi predstavitvi zaves iz gline, ki so sovpadale s festivalskim poudarkom, v okviru katerega je potekala akcija »Naj vezena zaveza«, predstavljene vezene, izdelane na tkaninah, in sicer večinoma vezeni izdelki, ki so namenjeni krašenju človekovega bivalnega okolja. Vezenin drugih namembnosti – npr. vezenin v oblačenju – z nekaj skromnimi izjemami na festivalu ni bilo

mogoče videti; prav tako ne vezenin na usnju, ki so zanimiv del nekdanje na Slovenskem izpričane veziljske dejavnosti.

Na festivalu je sodelovalo 60 razstavljalcev, ob slovenskih tudi razstavljalci iz tujine – iz Nemčije, Italije, Madžarske, Francije, Hrvaške, Srbije in Združenih držav Amerike. Med tujimi je treba posebej omeniti razstavni prostor Francozinj iz Saint-Cyr Loire, ki so predstavile izdelovanje in vzdrževanje avb, kakršne je tamkajšnje kmečko prebivalstvo nosilo v prvi polovici 19. stoletja in ki so se kot za tamkajšnje okolje »tipična« oblačilna prvina ohranile v njihovem pripadnostnem kostumiranju. Predstavile so z izjemno skrbnostjo vezene avbe, izdelane iz tanke in prosojne bombažne tkanine, tkane v platneni vezavi, ki so datirane v drugo polovico 19. stoletja, in izdelovanje novih avb, ki zelo dosledno sledijo nekdanjim zgledom. Ob tem so udeležencem s praktičnim prikazom predstavile poseben način gubanja čipk, ki ga lahko opazimo tudi na avbah, ki so se v 19. stoletju nosile na Slovenskem. Praktično je pri nas ta tehnika gubanja veljala za pozabljeno, prav ta prikaz pa je ponudil možnost rekonstruiranja in ponovne vpeljave v prakso. Gre za drobno gubanje škrobljenih čipk, ki so jih vsaj v Franciji na tradicionalen način gubali s pomočjo ržene slame, v sodobnosti prilagojeni različici pa s pomočjo približno milimeter debelih kovinskih igel.

Med razstavljalci, ki so se predstavili z drugačnim konceptom od večine, je treba poleg Francozov omeniti Šaleško folklorno skupino Koleda, ki je ob zanimivih predmetih nekdanje oblačil-

* Dr. Bojan Knific, dr. etnol. in kult. antropol., samostojni strokovni svetovalec za folklorno dejavnost na Javnem skladu Republike Slovenije za kulturne dejavnosti – JSKD. 1000 Ljubljana, Štefanova 5, E-naslov: bojan.knific@jskd.si